

Maia Tsertsvadze

Georgia, Tbilisi

Georgian Technical University

The profile of Vakhtang Kotetishvili According to the Book “My Life” by Vakhushti Kotetishvili

Vakhtang Kotetishvili, a victim of the Bolshevik repressions of the 1930s, stands out in the history of Georgian culture as a literary and art critic, essayist, folklorist, historian, teacher, artist, a scholar with a unique manner of poetic thinking and style.

The paper is dedicated to the events from Vakhtang Kotetishvili's life and work as described in the book “My World” by his son, Iranist, folklorist, translator and poet Vakhushti Kotetishvili.

The tragic adventures of a family unfold against the background of an unfortunate epoch. The author sculpts the monolithic personality of his father with his usual artistic mastery and outlines his unique profile.

Key words: Vakhtang Kotetishvili, Vakhushti Kotetishvili, the book “My Life” by Vakhushti Kotetishvili, Georgian folklore, Modern Georgian Non-Fiction.

მაია ცერცვაძე

საქართველო, თბილისი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ვახტანგ კოტეტიშვილის პროფილი ვახუშტი კოტეტიშვილის წიგნის „ჩემი წუთისოფელი“ მიხედვით

ვახტანგ კოტეტიშვილი იმ მოღვაწეთა რიცხვს განეკუთვნება, გასული საუკუნის ოცდაათიანი წლების ბოლშევიკურმა რეპრესიებმა რომ შეიწირა. ქართული კულტურის ისტორიაში იგი სრულიად განცალკევებულად დგას – ლიტერატურათმცოდნე, კრიტიკოსი, ესეისტი, ფოლკლორისტი, ისტორიკოსი, სოციოლოგი, ხელოვნებათმცოდნე, პედაგოგი, ფერმწერი, მოქანდაკე, ევროპული,

რენესანსული ყაიდის, ფართო დიაპაზონის მეცნიერი და შემოქმედი, გამორჩეული ლალი, პოეტური აზროვნების მანერითა და ხელწერით.

ნაყოფიერ სამეცნიერო, შემოქმედებით და პედაგოგიურ საქმიანობას ვახტანგ კოტეტიშვილი წარმატებით უთავსებდა მრავალმხრივ საზოგადოებრივ აქტივობასაც: იყო მწერალთა კავშირის თავმჯდომარის მოადგილე, მხატვართა კავშირის თავმჯდომარე, გაზეთ „ქართული სიტყვის“ რედაქტორი, ჟურნალ „კავკასიონის“ რედკოლეგიის წევრი...

განსაკუთრებული დამსახურება მიუძღვის ვახტანგ კოტეტიშვილს ქართული ფოლკლორისტიკისა და ფოლკლორული კერების დაარსებაში: მან საფუძველი ჩაუყარა ფოლკლორულ სამეცნიერო ექსპედიციებს, გამოსცა „ხალხური პოეზიის“ პირველი ტომი, კითხულობდა ქართული ფოლკლორის კურსს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში...

2019 წელს „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობამ“ გამოსცა წიგნი „ჩემი წუთისოფელი“, მემუარული ჟანრის ტექსტი, რომლის ავტორია ვახტანგ კოტეტიშვილის ვაჟი, ლიტერატურათმცოდნე, ფოლკლორისტი, ირანისტი, მთარგმნელი და პოეტი ვახუშტი კოტეტიშვილი.

მემუარები, რომლის მიძღვნის ადრესატია ავტორის უფროსი გამზრდელი და ლეილა, კოტეტიშვილთა საოჯახო ქრონიკას წარმოადგენს, თუმცა, როგორც მართებულად აღნიშნავს მის წინასიტყვაობაში შუქია აფრიდონიძე, „იგი ჟანრის ჩარჩოებს ვერ ირგებს და არც ითხოვს. ამ ნაწარმოების დეტალები, როგორც ეს დიდ ლიტერატურას სჩვევია, ყოველთვის არ დეტალობს და ფუნქციურად უსწრებს და აჭარბებს თვით ფაქტებს – ტექსტის ძირითად სხეულს“ (კოტეტიშვილი 2019: 8).

წიგნში, ბუნებრივია, განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა მამას, რომელმაც თავისი ერთადერთი ვაჟი სულ პატარა, ორი წლის და სამი თვის დატოვა. მას ეპიგრაფად წამმღვარებული აქვს უოტ უიტმანის სიტყვები: „მეგობარო, ეს არ არის წიგნი, ხელი ახლე და კაცს შეეხები“, რაც მიგვანიშნებს იმაზე, თუ რაოდენ ძვირფასია და რამდენად არის განცდილი ავტორის მიერ თავისივე მონათხრობი.

ბუნებრივია, ჩვენ შევეხებით ძირითადად ვახტანგ კოტეტიშვილთან დაკავშირებულ ისტორიებს, წიგნში აღწერილ სხვა

ამბებსა და პერსონაჟებს კი – მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ისინი საჭირო იქნება ჩვენი მიზნისათვის.

აღსანიშნავია, რომ ვახტანგ კოტეტიშვილზე საყურადღებო მოგონებები დატოვეს მისმა კოლეგებმა და მოსწავლეებმა ელენე ვირსალაძემ, ქსენია სიხარულიძემ, სოლომონ ხუციშვილმა, ალექსანდრე ღლონტმა, თამარ ოქროშიძემ, ლეო მამისაშვილმა და სხვებმა, რომლებმაც დიდი მეცნიერისა და მოღვაწის სისხლსავსე ცხოვრების წესი და დამსახურება ბევრი საგულისხმო ეპიზოდით, დეტალითა და ნიუანსით წარმოაჩინეს.

განსახილავი წიგნის თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ იგი ემყარება შვილის მიერ გაგონილ ნამდვილ ისტორიებს, რომლებიც მას ახლობლებისაგან და იმ ხალხისგან მოუსმენია, რომლებსაც ფართო საზოგადოება არ იცნობს და ამდენად უნიკალურია:

„ეს ყველაფერი, რის თქმასაც ვაპირებ ვახტანგ კოტეტიშვილზე, მე სულ სხვებისგან მაქვს მოსმენილი. ყოველ ეპიზოდს თავისი ავტორი ჰყავს, თვითმხილველი და უშუალო მოწმე, მათგან შინაურნი უმცირესობას წარმოადგენენ. დიდი უმრავლესობა კი ჩემი მთხრობელებისა გარეშე ხალხი იყო, არა ნათესავ-ახლობლები, არამედ ვახტანგთან საქმით დაკავშირებული ადამიანები, რომელთა ხსოვნას ღრმად ჩაებეჭდა ხატი ლეგენდად ქცეული კაცისა“ (კოტეტიშვილი 2019: 214).

ავტორმა იცის, რომ საძნელოა როგორც კარგი მამის შვილობა, ასევე წერა მამაზე, თანაც ისეთზე, როგორც იყო ვახტანგ კოტეტიშვილი. გაცნობიერებული აქვს ისიც, რომ მისი მონათხრობი ვერ იქნება ობიექტური და მიუკერძოებელი და ერთგვარი უხერხულობის ამ განცდას გულწრფელად უზიარებს მკითხველს:

„ეს ჩემი ცხოვრების წიგნია, უადრესად პირადული, პიროვნული და უკიდურესად სუბიექტური. ობიექტურობაზე იოლი რა არის? ამისთვის მხოლოდ გულგრილობა და ინდიფერენტულობაა საჭირო. ობიექტურობა ობიექტების მოგონილია, რომელთაც სუბიექტურობისა არაფერი სცხიათ, ვინაიდან პიროვნებები არ არიან. ობიექტურობამ „დეუნდე“ არ იცის. „დეუნდეს“ გარეშე არსებობას კი აზრი არა აქვს“ (კოტეტიშვილი 2019: 21).

ავტორი ახასიათებს მამას კაცად, რომელიც არავის ჰგავდა არც გარეგნულად, და რაც მთავარია, არც შინაგანად, არც აზროვ-

ნების სტილით, არც წერისა თუ მეტყველების მანერით და არც ინტერესთა თვალსაწიერით. გვიცხადებს, რომ მას ჰქონდა ის იშვიათი თვისება, „რომელსაც პირობითად, შესაძლოა, დემოკრატიული არისტოკრატიზმი ვუწოდოთ. დიდთან დიდი იყო, პატარასთან პატარა, გლეხთან გლეხი და მეცნიერთან მეცნიერი. ოღონდ ერთი რამ არის განსაკუთრებით ხაზგასასმელი: იგი ამას აღწევდა არა საკუთარი სიმაღლის დათმობის ხარჯზე, არამედ თანამოსაუბრის ღირსების დონის ამაღლებით, მისი სულის გაკეთილშობილებით“ (კოტეტიშვილი 2019: 212).

ვახტანგ კოტეტიშვილი გამორჩეული ესთეტი იყო და ეს მის ჩაცმულობაშიც აისახებოდა. ის ერთნაირად იხდენდა შავ ბაფთასა და ეროვნულ სამოსს. ეს განუყრელი ბაფთა ბევრჯერ გამბდარა მისთვის უსიამოვნების მიზეზი. ცნობილია მისი ფოტო, გადაღებული კონსტანტინე გამსახურდიასთან, პავლე ინგოროყვასა და ალექსანდრე აბაშელთან ერთად, რომელზეც მეგობრებს შავ ჩოხა აცვიათ და შავი ბოხოხი ჰხურავთ. ჩოხის მოხდენის მისეულ მანერასთან დაკავშირებით ავტორი ერთ დეტალზე ამახვილებს ყურადღებას:

„ვისაც ქართული ჩოხა უნახავს, ეცოდინება, რომ მასრებს ორი ბოლო აქვთ, თეთრი და შავი. შავ ჩოხაზე თეთრ თავებს ამოაყოფინებენ ხოლმე მასრებს საკობტაოდ, თეთრზე კი პირიქით. ასეა ხოლმე ჩვეულებრივ. ვახტანგ კოტეტიშვილის შავ ჩოხას კი ყოველთვის შავი მასრები ამშვენებდა სადად და უბრალოდ. ასეთი ჩოხით შედიოდა ლექციებზე ფანდურით ხელში, ჩამოჰკრავდა ლარებს და სტუდენტებს არა მხოლოდ უხსნიდა, არამედ „ყურნათლივ“ ასმენინებდა ამა თუ იმ სიმღერას საქართველოს რომელ კუთხეში როგორ ასრულებდნენ ჩვენი წინაპრები“ (კოტეტიშვილი 2019: 218).

ვახტანგ კოტეტიშვილის იმ გარეგნულ ბრწყინვალებას, რომელსაც ხატოვნად აღწერენ მისი თანამედროვენი, დიდი სულიერება და პიროვნული ხიბლიც ახლდა, რაზეც ასევე ხატოვნად მიგვაქცევინებს ყურადღებას ავტორი: „მაგრამ, ჩემო ძვირფასო მკითხველო, ვახტანგ კოტეტიშვილი ხომ მხოლოდ შავი ბაფთა არ არის, იმ ბაფთის შიგნი-შიგან ხომ ის მიწა ბუბუნებს, რომელსაც კავთისხევის ხოდაბუნებზე ვახტანგი მობლოტავს, ღვინიან ჯამში ჩაჰყრის და ქართული მიწის მადლის სადღეგრძელოს შესვამს

პირდაღებული გლეხების გასაოგნებლად“ (კოტეტიშვილი 2019: 218).

გვინდა საგანგებოდ შევჩერდეთ წიგნში მოთხრობილ იმ ამბებზე, რომლებიც, ვფიქრობთ, მეტად ღირებულია როგორც საკუთრივ ვახტანგ კოტეტიშვილის, ასევე მისი დიდი თანამედროვეების (ი. ჯავახიშვილი, გრ. წერეთელი, დ. არაყიშვილი, გ. ტაბიძე, ნ. სამადაშვილი...) უცნობი ცხოვრებისეული ეპიზოდების წარმოსაჩენად და ამდენად იმდროინდელი ქართული საზოგადოების ისტორიისათვის.

რამდენიმე ამბავი ვახტანგ კოტეტიშვილის საქართველოს მუზეუმში ღირექტორის მოადგილედ მუშაობის პერიოდს უკავშირდება.

ერთი მათგანი შეეხება ვახტანგ კოტეტიშვილსა და ივანე ჯავახიშვილს შორის გამართულ იმ პოლემიკას, დადიდხანს რომ გამხდარა სალაპარაკო მათ წრეში. საქართველოს მუზეუმს სწევია უნივერსიტეტის მაშინდელი რექტორი ივანე ჯავახიშვილი. თანამშრომლების მოკითხვის შემდეგ მას ვახტანგისთვის კითხვით მიუმართავს: „მე აქ საქმისთვის შემოვიარე. ამასწინათ ლექციაზე გითქვამთ, ასტრალურ მნათობთა, კერძოდ, მზისა და მთვარის, სქესი ქართველთა წარმოდგენაში მონაცვლეობას განიცდისო. რა გაქვთ ამის საბუთად?“ (კოტეტიშვილი 2019: 240). ვახტანგ კოტეტიშვილს არგუმენტირებული პასუხი შეუგებებია, რაც ივანე ჯავახიშვილს არ გაუზიარებია და ისე წასულა, თავის აზრზე დარჩენილა. დაახლოებით ორი კვირის შემდეგ ჯავახიშვილი კვლავ მიბრძანებულა მუზეუმში, კოტეტიშვილის კაბინეტში შეუკრებია ყველა ის თანამშრომელი, ვინც მათ წინანდელ კამათს შესწრებია და ამდენი ხალხის წინაშე უღიარებია თავისი შეცდომა საკამათო საკითხის ირგვლივ. „მათი (თამაშრომლების – მ. ც.) თანდასწრებით მიინდა მოგახსენოთ, რომ მე დიდხანს ვიფიქრე და იმ დასკვამდე მივედი, რომ თქვენ მართალი ბრძანდებითო“, მადლობა გადაუხდია და გამომშვიდობებია. „ხედავთ, ხალხო, რამოდენა პიროვნებაა?! ბატონმა ივანემ „დამარცხებულმა“ კი გვაჯობა“ – ო, დაუყოლებია ვ. კოტეტიშვილს.

მკითხველის ყურადღებას იქცევს ვახტანგ კოტეტიშვილის მიერ კერძო პირისაგან სამუზეუმო ექსპონატებად მეტად ღირებული ნივთების – ვერცხლის სურისა (ყელგრებილი „ყარყარი-

სა“) და ვერცხლისავე აზარფემის საკუთარი სახსრებით შეძენის ეპიზოდი. იმ დროს მუზეუმს საამისოდ არავითარი ფინანსური საშუალება არ ჰქონია. კოტეტიშვილს ისე გაუფორმებია ეს გარეგება, თითქოს თავად პატრონმა შესწირა ნივთები მუზეუმს და თვითონ არაფერი შუაში იყო – „სახელისათვის გაკეთებული საქმე მადლს ჰკარგავსო“ (კოტეტიშვილი 2019: 239).

„წითელი ინკვიზიციის“ პერიოდში ვახტანგ კოტეტიშვილს დახმარების ხელი გაუწოდა უნივერსიტეტიდან დათხოვილ დიდ მეცნიერებს ივანე ჯავახიშვილსა და მსოფლიოში პირველ პაპირუსოლოგად აღიარებულ გრიგოლ წერეთელს. მან დაითანხმა მუზეუმის დირექტორი და დააწერინა ყალბი ბრძანება ბეჭდითა და მისივე ხელმოწერით, ვითომდა ამ მეცნიერების მუზეუმში მთავარ კონსულტანტებად მიწვევის შესახებ. ამ პერიოდში მათ ყალბ ხელფასის უწყისებს აჩვენებდნენ, ხოლო „ხელფასებს“ თანამოაზრეთა შორის აგროვებდნენ. ასე „ატყუებდნენ“ მათ და სამსახურში მისვლას მხოლოდ კვირაში ერთხელ ავალებდნენ, თუმცა ისინი მაინც ყოველდღე დადიოდნენ იქ და უამრავ საქმეს აკეთებდნენ. ამასობაში ვ. კოტეტიშვილისავე მეცადინეობით მეცნიერები კვლავ უნივერსიტეტის აუდიტორიებში დაუბრუნებიათ.

ვახტანგ კოტეტიშვილი მეგობრობდა კომპოზიტორსა და მუსიკის დიდ მოამაგესთან დიმიტრი არაყიშვილთან, რომელიც მას საქართველოში მუზეუმში მუსიკალური ფოლკლორის განყოფილების გამგედ ჰყავდა მიწვეული. ერთხელ მას მოსკოვის კონსერვატორიიდან კომპოზიტორები და მუსიკათმცოდნენი სწევვიან და უთხოვიათ, ნამდვილი ქართული ოჯახი გვიჩვენეო. ასეთ ოჯახად დ. არაყიშვილს ვ. კოტეტიშვილის ოჯახი ეგულებოდა და მოკრძალებით შეუბედავს მისთვის, მთაწმინდიდან ჩამოსულები ვითომ შემთხვევით შემოგივლითო. ვ. კოტეტიშვილი დიდი პატივით დახვედრია სტუმრებს, საუცხოო სუფრა გაუშლია და დაუვიწყარი მასპინძლობა გაუწევია მათთვის. სადილზე საგანგებოდ მოუწვევია ცნობილი მოხეტიალე მუსიკოსი ილიკო ქურხული, ქართული ხალხური მუსიკის პოპულარიზატორი რუსეთ-უკრაინასა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში. ილიკო ქურხული გამოცხადებულა ჩოხა-ახალუხში გამოიწვიობილი, მესტებით, წელზე ვერცხლის ქამარ-ხანჯლითა და მხარუკულმა

გუდასტვირით. მის სიმღერას, ოჯახურ ანტურაჟს, რომელსაც ხალხური საკრავების (ლარჭემი და ჭიანური, ჭიბონი და სოინარი, დუდუკი და სალამური, თარი და ქამანჩა) კოლექციაც ამშვენებდა, ქართულ ლხინსა და მასპინძელთა გულითადობას განუზომელი შთაბეჭდილება მოუხდენია სტუმრებზე. მოგონების ბოლოს ვახუშტი კოტეტიშვილი მადლიერებით იხსენებს იმ პატრონობას, რაც დიმიტრი არაყიშვილს კომუნისტური ტერორის წლებში მეგობრის დაობლებული შვილებისათვის გაუწევია. „ასეთი დეტალები ბიოგრაფიებში არ შეაქვთ ხოლმე, არც ენციკლოპედიის სტატიებში და არც შემოქმედების განხილვისას არადა, იქნებ ასეთი ადამიანურ-ზნეობრივი სიმაღლე მეტი იყოს, ვიდრე ნებისმიერი შემოქმედება?! თუნდაც გენიალური!“-ო, დასძენს ავტორი (კოტეტიშვილი 2019: 255);

გალაკტიონ ტაბიძესთან დაკავშირებით მემუარისტი ამ მოგონებას გვთავაზობს:

1834 წელს ვახტანგ კოტეტიშვილმა გამოსცა „ხალხური პოეზიის“ პირველი ტომი ღრმადმეცნიერული შენიშვნებითა და სკრუპულოზური სამეცნიერო აპარატით, რასაც ქართული საზოგადოება დიდი მოწონებით შეხვდა. ეს მოვლენა არ გამოპარვია გალაკტიონს, რომელიც კარგად იცნობდა ქართულ ფოლკლორს და თავისი აღფრთოვანების გამოსახატავად სახლში სწვევია გამოცემის ავტორს, მაგრამ ის შინ არ დახვედრია. გალაკტიონს საფოსტო ღრიჭოში შეუგდია ქალაღდის ნაფლეჯზე ფანქრით დაწერილი მოკლე ბარათი: „ჩემო ვახტანგ, ვიყავი შენთან, არ დამხვდი. „ხალხური პოეზია“ დიდებულისა. გილოცავ და გისურვებ, ჩემო ვახტანგ, იარო ასე, სულ მაღლა-მაღლა და სვა კარგი ღვინო! შენი გალაკტიონი. P.S. ჩემო ვახტანგ. გთხოვ, ამ ღვინიდან ცოტა ჩემთვისაც გადაანარჩუნო“. გ. ტაბიძე“ (კოტეტიშვილი 2019: 341).

შინ მიბრუნებულ ვ. კოტეტიშვილს ამაზე ბევრი უცინია და მის მოსაძებნად სასწრაფოდ კაცი გაუგზავნია, რომელსაც ოდნავ ნასვამი პოეტი მალევე მოუგვრია მასპინძლისთვის. ის გახარებული შეგებებია პოეტს: „წამო, გალაკტიონ, სუფრას მიეფუსხდეთ და იმ „ატმების ყვავილებისა“ ვთქვათ, შენ რომ იძახი, „გაუმარჯოსო“. თანაც ჩვენ ხომ „კიდევ ბევრი სადღეგრძელო დაგვრჩა და ულეველი!“-ო“ (კოტეტიშვილი 2019: 342).

გალაკტიონ ტაბიძის გარდა ვახტანგ კოტეტიშვილი მეგობრობდა პოეტ ნიკო სამადაშვილთან. ამ გულითად მეგობრობას დიდი ადგილი აქვს დათმობილი წიგნში. იქვეა ჩართული ვახტანგ კოტეტიშვილთან გაგზავნილი ნიკო სამადაშვილის პირადი წერილებიც.

ნიკო სამადაშვილს იგი გასცნობია ერთ-ერთზე თავის საჯარო ლექციათაგან, რომელთაც დიდი პოპულარობის გამო ფილოლოგების გარდა სხვა ფაკულტეტის სტუდენტებიც და გარეშე ხალხიც ხშირად ესწრებოდა. გასასვლელში მდგომ მსმენელებს შორის ლექტორს შეუნიშნავს ერთი ყმაწვილი კაცი, ფეხის წვერებზე რომ დგებოდა და თანაც მის ნათქვამ ლექსებს აჰყვებოდა ხოლმე, დაინტერესებულა, გამოუკითხავს მისი ამბავი, მოსწონებია და სახლში სადილადაც მიუწვევია. ასე დაწყებულა მათი მეგობრობა. ეს ჩინებული პოეტი შემდეგ მისი ხშირი სტუმარი გამხდარა და ხშირად აკითხებდა თავის გამოუქვეყნებელ ლექსებს. ვ. კოტეტიშვილს მოსწონდა ისინი, აგულიანებდა და აქეზებდა პოეტს, თან კეთილგანწყობილად და ტაქტიანად შენიშვნებსაც აძლევდა და ადგილებს უსწორებდა. ნიკო სამადაშვილი ვ. კოტეტიშვილს ქართლში ფოლკლორულ ექსპედიციებშიც ახლდა ხოლმე და თავისთან სოფელშიც მასპინძლობდა. პოეტის ლექსებზე ვ. კოტეტიშვილის აზრს კარგად წარმოაჩენს წიგნის ერთი ეპიზოდი. მას ზეპირად სცოდნია ნ. სამადაშვილის ბევრი ლექსი და ერთ-ერთი შეხვედრისას, როცა ის მის ლექსებს არჩევდა და ზეპირად წარმოსთქვამდა, რაც ნიკოს ძალიან აკვირვებდა, წამოუძახია: „შე მუდრეგო, რაღას მალაპარაკებ, განა ამ ქებაზე მეტი არ არის, ზეპირად რომ ვიმოწმებ შენს სტრიქონებს?! საგანგებოდ კი არ მისწავლია, თავისით დამამახსოვრდა. ლექსის სიკეთის პირველი ნიშანი სწორედ ეს გახლავს – რომც არ გინდოდეს, თავი თვითონ უნდა დაგამახსოვრებინოს. ლექსს თუ დაზოთხვა დასჭირდა, ის ლექსი კი არა, „კომუნისტური მანიფესტი“ ყოფილა და ეგ არის“–ო! (კოტეტიშვილი 2019: 299).

„ასე იყვნენ შეხუმრებულ-შემმაკაცებულნი, მიუხედავად ასაკისა თუ განათლებისა, მეცნიერული ცენზისა თუ იერარქიული საფეხურებისა, ვინაიდან ის ერთი ჰქონდათ საერთო, რასაც სული და „დუენდე“ ჰქვია“–ო, – გვამცნობს წიგნის ავტორი (კოტეტიშვილი 2019: 305).

წიგნის იმ თავში, რომელსაც „კავთისხეველი მეურმეების სადღეგრძელო“ ჰქვია, უნივერსიტეტის შენობის აგებასთან დაკავშირებული ერთი ამბავია მოთხრობილი. ვახტანგ კოტეტიშვილი კავთისხევეში ჩასულა ფოლკლორული ნიმუშების მოსაპოვებლად და საქმეს რომ მორჩენილა, იქაურ გლეხებთან ერთად მოუღებინა. თამადა თვითონ ყოფილა და ერთ სადღეგრძელოში ნიკო ცხვედაძის მიერ უნივერსიტეტის შენობის აგების ამბები უხსენებია, თუ როგორ გარიგებია შემოწირულობებით და ვაი ვაგლახით შეგროვილი ფულით ის კავთისხეველ მეურმეებს, რომ მშენებლობისთვის კირი ეზიდათ სოფელ სასხორიდან. მერე შეპირებული თანხა სრულად ვედარ გაუსტუმრებია და მათი ვალი დასდებია. შენობის საზეიმო გახსნაზე მიწვეულ და ამ დიდებული საქმის შემხედვარე მეურმეებს გული ასჩუყვებიათ და თავიანთ გასამრჯელოზე უარი უთქვამთ, ამ საშვილიშვილო საქმეში სირცხვილით ფული როგორ გამოგართვათო, დამშვიდობებიან და სოფელში გაბრუნებულან. ვ. კოტეტიშვილი გაოცებულა, როცა სუფრაზე თანამეინახეებს შორის ის ორი მეურმეც – თედო და გიორგი – აღმოუჩენია, ნიკო ცხვედაძისთვის ვალი რომ უპატიებით. მას, აღტაცებულს, დიდი გრძნობით უდღეგრძელებია ისინი და მას მერე ეს სადღეგრძელო, სადღეგრძელო იმათი, ვისაც ეროვნული საქმე უანგაროდ უკეთებია, თავის ოჯახში ტრადიციად დაუმკვიდრებია. „ახლა აღარც ვახტანგ კოტეტიშვილია ცოცხალი და აღარც ის მაღლიანი მეურმეები, მაგრამ სადაც მე ვარ თამადა, უამსადღეგრძელოდ სუფრას ვერ დავამთავრებ“ – ო, მოგვითხრობს ვახუშტი კოტეტიშვილი (კოტეტიშვილი 2019: 265).

ვახტანგ კოტეტიშვილის „დემოკრატიული არისტოკრატიზმის“ თვალსაჩინო გამოვლინებას წარმოადგენს მისი დამოკიდებულება უბრალო ხალხთან და ტოლერანტობა სხვა ეთნოსის თბილისელებთან. ვგულისხმობთ მეზობელ კურტნის მუშებთან, ეთნიკურ იეზიდებთან ურთიერთობის წიგნში აღწერილ ეპიზოდებს – ერთი იმათგანის „მონათვლას“ „ულვაშად“, ახალი წლის დილას მათ შინ მიწვევას, საახალწლო ტკბილეულით გამასპინძლებასა და ოჯახის დალოცვას, შემდეგ კი ბავშვებთან ერთად ნეკჩაბმული სტუმრების მხიარული ფერხულის სცენას მბრუნავი, პარიზიდან გამოწერილი ნაძვისხის ორგვლივ. „მშრომელი ხალხია, ბედისაგან განწირული, სამშობლოდან აყრილი და

გადმოხვეწილი. ჭაპან-წყვეტითა და ოფლით შოულობენ ლუკმაპურს“-ო, უთქვამს ვახტანგ კოტეტიშვილს ერთი მწერლისთვის (კოტეტიშვილი 2019: 242). მემუარების ავტორი არ ივიწყებს არც ამ იეზიდების თანადგომასა და სითბოს, გამოჩენილს მათი ოჯახისა და დაობლებული ბავშვებისადმი მამის ტრაგიკული აღსასრულის შემდგომ წლებში (კოტეტიშვილი 2019: 248).

კიდევ ერთი საგულისხმო ამბავი შეეხება იმას, თუ როგორ უსახსოვრა ვახტანგ კოტეტიშვილმა თავისი საჯარო ლექციის დაწყების წინ დიდი შავი ხავერდის ვარდი მის ერთ, ყველაზე ნორჩ მსმენელს მარო ციციშვილს ხელოვნების სასახლეში, რომელიც იქ დიდი ხეწნის შემდეგ უფროსმა დამ ტასომ წაიყვანა. აი, როგორ იხსენებს ის მაშინდელ ლექტორს:

„უცებ სხვანაირი ჩოჩქოლი ატყდა, კარში ხალხი ორად გაიყო და აჩქარებული ნაბიჯებით შემოიქროლა შავგვრემანმა ულამაზესმა ახალგაზრდა კაცმა. მე ასეთად წარმომედგინა ტორეადორი, მაგრამ „ტორეადორს“ ამჯერად ოქრომკედით ნაქარგი ზიზილეზიანი კამზოლის მაგივრად გაშვებულ ჯიბეებიანი ხალათი ეცვა, პერანგის გახამებულ, თეთრ საყელოზე დიდი შავი ბაფთა ეკეთა და ხელში დაშნის ნაცვლად ეჭირა... უზარმაზარი, შავი, ხავერდოვანი ვარდი. ერთადერთი ვარდი!“ (კოტეტიშვილი 2019: 227).

ეს ძვირფასი საჩუქარი მარო ციციშვილს საგულდაგულოდ შეუნახია ქართველიშვილისეულ „ვეფხისტყაოსანში“, ხოლო ამბავი დიდი ხნის შემდეგ, უკვე უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის თანამშრომელს, თავადვე მოუყვოლია ვახუშტი კოტეტიშვილისთვის. ასე სათუთად შენახული ვარდიც მისთვისვე უჩუქებია. „რატომღაც მომეჩვენა, რომ ამ ვარდს გამოყოლილი ჰქონდა მამას შავი ბაფთის ფორმა და ის მიბინდულობა, ძველი ფოტოებიდან რომ გვეფინება ხოლმე“-ო, გვიზიარებს მაშინდელ თავის განცდას წიგნის ავტორი (კოტეტიშვილი 2019: 229).

აქვე ვახუშტი კოტეტიშვილი სიხარულით დასძენს, რომ როგორც მოგვიანებით შეუტყვია, სწორედ ეს დები ციციშვილები, თსუ მეცნიერები და ბიბლიოთეკის თანამშრომლები არიან გალაკტიონის ლექსის „სახლი ტყის პირას“ უნაზესი სტრიქონების: „მთავაზობდით დები ვარდთ...“ ადრესატები.

და კიდევ ერთი ეპოზოდი, რომელიც პოეტ დავით მალრამეს ვახუშტი კოტეტიშვილისთვის უამბია. მამამისი, ელგუჯა მალრამე

ნამალადევის სკოლის მეხუთე თუ მეექვსე კლასელი მოსწავლე ყოფილა, როცა ვახტანგ კოტეტიშვილი ლექციის წასაკითხად მის სკოლაში მიუწვევიათ. შუა მოხსენების დროს ლექტორს პაპიროსი გაუბოლებია და პაპიროსს დანატრებულ ბიჭსა და მის მეგობრებს გადაუწყვეტიათ ლექციის შემდეგ მას ქუჩაში გაჰყოლოდნენ და „მამალი ბიჩოკის“ მოლოდინში ასდევნებოდნენ. ქუჩაში მათ სტუმარს ვიღაც შეხვედრია, ახალმოკიდებული პაპიროსი მას დაუდევრად მოუსროლია და ნაცნობს შეჰგებებია. ბიჭებს მაშინვე დაუვლიათ მისთვის ხელი და მოსაწევად მახლობელ სადარბაზოში შევარდნილან. როცა ვახუშტი კოტეტიშვილთან სტუმრად მყოფი დ. მალრამე მას ამ ამბავს უყვებოდა, მოლხინარ სტუმარ-მასპინძელს სუფრაზე მოწეული სიგარეტები ერთმანეთში არევიათ: „ვითომ რა მოხდა? – დიდი არაფერი, მაგრამ მე მაინც სხვა რამ მენიშნა: თითქოს მამაჩემის სუნთქვა მამა-შვილ მალრამეთა გამოვლით მე დამიბრუნდა. სიგარეტშიც იგივე ცეცხლი ღვიოდა, მარადისობას ნაზიარები“–ო, გვიამბობს ავტორი (კოტეტიშვილი 2019: 269).

ვახუშტი კოტეტიშვილი მეტად დანდობილია იმ ადამიანების მიმართ, რომელთაც უშუალოდ მოამზადეს მამამისის ტრაგიკული აღსასრული, რადგან მიიჩნევს, რომ ის ხალხი აღარ არის ცოცხალი, ხოლო მათი შვილები და შვილიშვილები, რომელთაგან ბევრს საკმაოდ კარგად იცნობს, არაფრით ამჟღავნებენ გენეტიკურ კავშირს თავიანთ უღმერთო წინაპრებთან. „ჩემო ძვირფასო მკითხველო, ალბათ ელოდები, როდის დავასახელებ იმ გარეწართა გვარებს, ვინც იდეოლოგიურად შეამზადა ნიადაგი ოცდაჩვიდმეტი წლის გილიოტინის აღსამართავად... მაგრამ ჩვენ, ვისაც ჯერ კიდევ შემოგვრჩა ელემენტარული ადამიანური ზნეობის რაღაც ნატამალი, როგორ დავდგეთ მათ დონეზე?! ყოველგვარი შურისძიება ხომ ახალი ბოროტების საწყისია?!“ (კოტეტიშვილი 2019: 329) – ასეთია წიგნის ავტორის თვალსაზრისი ამ საკითხზე.

ვახუშტი კოტეტიშვილის წიგნი „ჩემი წუთისოფელი“ ნონფიქშენის ნიმუშია. როგორც ლიტერატურის კრიტიკოსები აღნიშნავენ, ამგვარი ნაწარმოების ესთეტიკურ თავისებურებას წარმოადგენს და მას განსაკუთრებულ ხიბლს სძენს ავთენტურობა. „ეს არის დოკუმენტური ტექსტის ჯადოსნური თვისება –

გადაგვისროლოს საუკუნეების მიღმა ანუ წარსულში გვამგზავროს (ბრეგაძე 2019: 233).

სპეციალურ ლიტერატურაში ისიც არის აღნიშნული, რომ „განსაკუთრებით ძვირფასია ის ნონფიქშენი, რომლის ავტორიც თვითმხილველი, ზოგჯერ კი მონაწილაც არის მის მიერ მოთხრობილი ამბებისა, ანუ ნატურიდან ხატავს (ბრეგაძე 2019: 232).

ამასთან, „რეალურად მომხდარი ფაქტების ისე ასახვა, რომ იგი (ეს ფაქტი) ცოცხლად წარმოუდგენს მკითხველს თვალწინ, სათანადო მწერლურ ოსტატობას მოითხოვს. ეს ოსტატობა გულისხმობს როგორც ენის მაღალ დონეზე ფლობას, ასევე კომპოზიციის ხელოვნებასაც (ბრეგაძე 2019: 231)

ვახუშტი კოტეტიშვილი, მამას, შეიძლება ითქვას, არ მოსწრება. ამდენად ავტორის მონათხრობი, როგორც ქვემოთ მოყვანილი მისივე ციტატიდანაც ჩანს, მხოლოდ სხვათა გადმონაცემს ემყარება.

იოსებ იმედაშვილი მართებულად მიუთითებს, რომ „ყოველი ადამიანის თითოეული ნაბიჯი ისტორიაა, ანუ მისი წყარო და მასალა“ (იმედაშვილი 1978: 110). ცხადია, ის მით უფრო ღირებულია, რაც უფრო დიდ საზოგადო მოღვაწეს ეკუთვნის.

თვალი გავადევნოთ წიგნის ავტორის მიმართვას მკითხველისადმი: „ჩემო ერთგულო და მოთმინებით აღსავსე მკითხველო!... რასაც მე გიამბობდი, სრული სიმართლე იყო, მხოლოდ ალაგ-ალაგ ერია ჩემი ხატოვანი ფანტაზიის საკმაში თუ საფანელი. შორეული თუ ახლობელი წინაპრების ცხოვრებისეული მოზაიკის რესტავრაციისას მე მხოლოდ იმ ფერად-ფერად ქვებს ვამატებდი, რომლებიც, დროის ფრჩხილით იყო ამოციცქნილ-ამოცვენილი.

ამ ჩხირკედელაობიდან რა გამომივიდა, ეს შენი განსასჯელია. ჩემი ფიქრების ლაბირინთში არიადნას ძაფის მაგივრობას სხვათა ნაამბობი მიწევდა. გიყვებოდი იმას, რაც მოსმენილი და გაგონილი მქონდა ჩემიანებისაგან, ჩემებურად წარმოდგენილ-გააზრებული“-ო, – უცხადებს ავტორი მკითხველს“ (კოტეტიშვილი 2019: 353).

რაც შეეხება იმ მწერლურ ოსტატობას, ნონფიქშენური თხზულების ავტორსაც რომ მოეთხოვება, შეიძლება თამამად ითქვას, რომ წიგნის ავტორი მას ზედმიწევნით ფლობს. მისი ენა

გამორჩეულია მხატვრულობით, თავის ადგილზე ნახმარი არქაიზმ-ბარბარიზმებითა თუ ჟარგონულ-სკაბრეზული ენობრივი ერთეულებით, თავების სათაურების პოეტიკითა და ეპიგრაფით, მეტაფორებითა და იდიომებით. ავტორი შესანიშნავადაა დაუფლებული კომპოზიციის ხელოვნებასაც.

სტატიაში უხვად მოხმობილი ციტატები ფაქტების თხრობის გარდა მათდამი ავტორის ემოციურ დამოკიდებულებასაც ამჟღავნებს, რაც ასევე სახასიათო თავისებურებაა ნონფიქშენური თხზულებისა. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ასევე ამ „დამოკიდებულების „კონვერტაციას“ ტექსტის სტილისტიკაში. სინამდვილისეული ფაქტის აღწერილობას ლიტერატურულ ღირსებებს და, ამდენად, დროში გამძლეობის უნარსაც სწორედ ეს გარემოება ანიჭებს ყველაზე მეტად“ (ბრეგაძე 2019: 233).

შეჯამების სახით ვიტყვით, რომ ვახუშტი კოტეტიშვილმა თავისი საოჯახო ქრონიკის უაღრესად მნიშვნელოვან აღწერასთან ერთად ჩვეული მხატვრული ოსტატობით გამოძერწა ვახტანგ კოტეტიშვილის მონოლითური პიროვნება და გამოკვეთა მისი უნიკალური პროფილი, რითაც ტრაგიკული ბედის მშობლისადმი ვალიც აღასრულა და ქართულ საზოგადოებასაც ერთი კეთილი საქმე კიდევ შესწირა. მისი წიგნი „ჩემი წუთისოფელი“ თანამედროვე ქართული ნონფიქშენის გამორჩეულ თხზულებას წარმოადგენს, რომელმაც უკვე დაიკავა კუთვნილი ადგილი ამ ჟანრის სხვა აღიარებული ნიმუშების გვერდით და მნიშვნელოვნად გამდიდრა ქართული მემუარისტული ლიტერატურის საგანძური.

დამოწმებანი:

ბრეგაძე 2019: ბრეგაძე ლ. „მოთხრობები ლიტერატურაზე 2“. თბილისი. „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“. 2019. გვ. 216-238.

იმედაშვილი 1978: იმედაშვილი ი. *ჩემი ცხოვრების წიგნი*. თბილისი: გამომცემლობა „ხელოვნება“, 1978.

კოტეტიშვილი 2019: კოტეტიშვილი ვ. *ჩემი წუთისოფელი*. თბილისი: „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“, 2019.